

Αἱ παρὰ τὴν Πύγκα ἀνασκαφαί¹⁾

Αἱ κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ παρελθόντος ἔτους διακοπεῖσθαι παρὰ τὴν Πύγκα ἀνασκαφαί, τὰς ὁποίας πρὸ δύο ἐτῶν ὁ διευθυντής τῆς γερμανικῆς ἀρχαιολογικῆς σχολῆς κ. Δαίρπελδ ανέλαβε πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς Ἑννεακρούου, εἶνε καὶ φέτος πάλιν ἐν πλήρει ἐνεργείᾳ. Ἡ σκαφή ἀποβλέπει τῶρα εἰς τὴν ἐξερεύνησιν τῶν ἐξῆς δύο σημείων τῆς τοπογραφίας τοῦ χώρου τούτου.

Γνωρίζομεν ὅτι ὁ κ. Δαίρπελδ διὰ τοῦτο πρὸ πάντων ἀπέριψε τὴν ἡκιστα ἐπὶ ἀσφαλῶν δεδομένων βραχίζομένην παράδοσιν περὶ τῆς ἐν τῷ Ἰλισῷ δῆθεν θέσεως τῆς Καλλιρρόης—Ἑννεακρούου, ἐπειδὴ ἡ μόνη περὶ ταύτης μαρτυρία τοῦ ἀρχαίου περιηγητοῦ τῶν Ἀθηνῶν φέρει ἡμᾶς εἰς τὸν παρὰ τὴν Πύγκα καὶ ὑπὸ τὴν δυτικὴν τῆς ἀκροπόλεως κλιτὸν ἀνασκαπτόμενον νῦν χώρον. Τὸν μὴ προκαταληγμένον ἀναγνώστην ὀδηγεῖ ἐνταῦθα ὁ Παισανίας τόσον καλῶς, ὥστε ἐκ πρώτης ὄψεως πρέπει εἰς πάντα νὰ φανῇ ματαία ἢ ἀπόπειρα τῆς κατ' ἄλλον τινὰ τρόπον μᾶλλον παρὰ κατὰ τὸν ἄπλοῦν καὶ φυσικὸν ἐρμηνείας τῶν σαρεσάτων αὐτοῦ λόγων. Καὶ βεβαίως ποτὲ δὲν θὰ ἠγείρετο τόση φιλονικία περὶ τῆς ὀρθότητος τῆς μαρτυρίας αὐτοῦ, ἂν τὸ περιώνυμον Ἰδὸν κεφάλαιον τοῦ Β' βιβλίου τοῦ Θουκυδίδου δὲν ἔδειξεν ἀφορμὴν εἰς μὲρρωσιν τοιούτων πεποιθήσεων περὶ τῆς τοπογραφίας τῆς ἀρχαιοτάτης τῶν Ἀθηναίων πόλεως, ὥστε νὰ κλονηθῇ ἐκ βάθρων ἢ πίστες πρὸς τὸν ἡκιστα πολλαίσι πιστὸν μάρτυρα θεωρηθέντα περιηγητήν. Ἀλλὰ μήπως ἡ ἐρμηνεία τοῦ Θουκυδίδου, ἧτις τοῦ Παισανίου τὸ κῆρος κατέρριψεν, ἐπὶ ἀσφαλοῦς τινας βάσεις ἐστηρίχθη; Τοῦτο νομίζω δικαιοῦται τις σφόδρα ν' ἀμφιβάλῃ ἢ μᾶλλον διόλου νὰ μὴ πιστεύσῃ. Ἡ πρὸ τοῦ ἐπὶ Θεσείως συναικισμοῦ πόλις ἦτο αὐτὴ ἢ ἀκρόπολις, ἧτις διὰ τοῦτο καὶ κατὰ τὸν Ἰδὸν ἔτι πρὸ Χριστοῦ αἰῶνα ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων πόλις (τὰ δὲ πρὸ τούτου ἢ ἀκρόπολις ἢ νῦν οὕσα πόλις ἦν . . . καλεῖται δὲ διὰ τὴν παλαιὰν ταύτην κατοίκησιν καὶ ἢ ἀκρόπολις μέχρι τοῦδε ἔτι ὑπ' Ἀθηναίων πόλις; Θουκυδ. II 15). Ἄν δὲ καὶ τι ὑπ' αὐτὴν μέρος περιελαμβάνετο εἰς τὴν παναρχαίαν ταύτην πόλιν τ. ἔ. «τὸ ὑπ' αὐτὴν πρὸς νότον μάλιστα τετραμμένον», τοῦτο ἐξῆκοντος δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐκτείνηται μέχρι τῶν σημερινῶν στύλων τοῦ Ὀλυμπίου καὶ τοῦ Ἰλισοῦ δι' ἄλλους τε λόγους καὶ διότι ἡ πόλις τότε δὲν θὰ ἦτο πλέον αὐτὴ ἢ ἀκρόπολις, ὡς ὁ Θουκυδίδης καθαρὰ λέγει. Ἀλλὰ διὰ τὸν αὐτὸν λόγον δὲν δύναται τις νὰ ζητήσῃ καὶ τὰ ἔξω τῆς παναρχαίας ταύτης πόλεως ἱερά, τὸ τε τοῦ Διὸς τοῦ Ὀλυμπίου καὶ τὸ Πύθιον καὶ τὸ τῆς Γῆς καὶ τὸ ἐν Λίμναις Διονύσου, μακρὰν τῆς ἀκροπόλεως καὶ δὴ παρὰ τὸν Ἰλισόν, εὐτυχῶς δὲ καὶ τόσον σαφεῖς μαρτυρίαι ἀρχαίων συγγραφεῶν καὶ ἐξ ἐπιγραφῶν παρὰ τὴν εἴσοδον τῆς ἀκροπόλεως εὐρεθεισῶν πρὸς ἐξακρίβωσιν αὐτῶν ὑπάρχουσα, ὥστε καὶ μετὰ καὶ ἄνευ τοῦ Θουκυδίδου δυνάμεθα ἀσφαλῶς νὰ γνωρίζωμεν πῶς αὐτὰ ἔκειντο (ἴδε φύλλον 52 τῆς Ἑστίας τοῦ 1892).

Τὸ Ὀλυμπιον καὶ τὸ Πύθιον, πάντως δὲ τοῦτο, εὐρίσκοντο παρ' αὐτὴν τῆς ἀκροπόλεως τὴν εἴσοδον καὶ τὸ τῆς Γῆς (κουροτρόφου) ὁμοίως κατὰ τὰς ἐπιγραφάς, τὸ δὲ ἐν Λίμναις Διονύσου διὰ τοῦτο μάλιστα δὲν δύναται νὰ εἶνε τὸ γνωστὸν σήμερον ἐν τῷ Διονύσου θεάτρῳ, διότι τοῦτο ὑπὸ τε τῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῶν συγγραφεῶν μαρτυρεῖται ὡς τοῦ Ἐλευθερέως Διονύσου καὶ οὐχὶ τοῦ ἐν Λίμναις. Τελευταῖον ἐπιθυμῶ νὰ παρατηρήσω, ὅπερ καὶ ἄλλοις ἴσως δὲν διέφυγεν, ὅτι ὁ Θουκυδίδης λέγων ὅτι «ἐκεῖνοί τε (οἱ παλαιότατοι Ἀθηναῖοι) ἐγγυὲς οὕτω τὰ πλείστοι ἀξία ἐχρόντο», τὴν κρήνην δηλαδὴ Καλλιρρόην, βεβαίως δὲν ἦν ὡς πηγήν κειμένην ἐντὸς τῆς κοίτης τοῦ Ἰλισοῦ, διότι ἡκιστα αὕτη θὰ ἦτο ἐγγυὲς τῆς πόλεως ἧτις οὐσιωδῶς ἔκειτο ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως. Βεβαίως ἢ ἐν τῷ Ἰλισῷ τῆς Καλλιρρόης θέσις καλοταϊριζέει πολὺ εἰς ἐκείνους οἵτινες τὴν παναρχαίαν πόλιν μέχρι τοῦ Ἰλισοῦ ἐκτείνουσι διὰ νὰ ἔχουν τὴν κρήνην καὶ ἐγγυὲς τῆς πόλεως, ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ ὅτι παντελῶς ἢ τοσαύτη τῆς παναρχαίας πόλεως ἔκτασις πρὸς τὰ λεγόμενα τοῦ Θουκυδίδου ἀνιστρατεύεται, ἵνα καὶ ἀπαξ ἔτι τοῦτο ἐπαναλάβω: τὸ δὲ πρὸ τούτου ἢ ἀκρόπολις ἢ νῦν οὕσα πόλις ἦν, καὶ τὸ ὑπ' αὐτὴν, εἰς αὐτοὺς δηλαδὴ τοὺς πρόποδας τῆς, πρὸς νότον μάλιστα τετραμμένον, δὲν ἠξερῶ καὶ τί ἐγγυὲς αὕτη θὰ ἦτο διὰ τὴν τότε πόλιν, ἧς οὕτως ἢ ἄλλως τὸ σπουδαιότατον μέρος ἦτο ἢ μετὰ ταῦτα ἀκρόπολις. Θουραστοὶ δὲ θὰ ἦσαν μὰ τὴν ἀλήθειαν οἱ Ἐρεγχεῖδαι, οἱ ὅποιοι διὰ τὰ «πλείστοι ἀξία» ἐχρόντο τῇ Καλλιρρόῃ, ἐκ τῆς ἀκροπόλεως ὅδον σαβάτου βαδίζοντες μέχρι τοῦ Ἰλισοῦ, δὲν ἐσκέποντο δὲ νὰ εὐρωσιν ἄλλον τινὰ τρόπον μᾶλλον ἵνα οἰκονομήσωσι τὰς σπουδαιοτάτας ἀνάγκας τῶν. Δύο-τρία δὲ φρέατα ὀρυσσόμενα εἰς τὸ βᾶθος τῆς μεταξὺ ἀκροπόλεως καὶ Πυγκῆς κοιλάδος θὰ ἐξήρουν καλλιτέρα εἰς αὐτάς· καὶ ἀρχαία φρέατα, κατὰ τὸν Ἰδὸν ἤδη πρὸ Χριστοῦ αἰῶνα καταχωσθέντα, πραγματικῶς ἀπεκάλυψαν ἐνταῦθα αἱ ἀνασκαφαί.

Ὁ κ. Δαίρπελδ ἔχει διὰ τοῦτο πολὺ δίκαιον ἀναζητῶν μετὰ τοῦ Παισανίου καὶ Θουκυδίδου ἅμα τὴν Καλλιρρόην—Ἑννεακρούον ὅχι ἐκεῖ, ὅπου ἐκ παραδόξου τινὸς ἀναμίξεως ἀρχαίων μαρτυριῶν μεθ' ἐρμηνειῶν τῶν σχολιαστῶν ὑπετέθη ὅτι εὐρίσκατο αὕτη, ἀλλὰ δυσρικῶς τῆς εἰσόδου τῆς ἀκροπόλεως καὶ πραγματικῶς ἐγγυὲς αὐτῆς. Ὑποθέτω δὲ ὅτι καὶ κανεὶς δὲν θὰ ἐξέφραξεν ἀμφιβολίας περὶ τῆς ὀρθότητος τῶν σκέψεων τούτων, ἂν ἐλάμβανε μόνον ὑπ' ὄψιν ὅτι μετὰ τινος Καλλιρρόης ἐν τῷ Ἰλισῷ ἠδύνατο καλλιτεῖναι νὰ συνυπάρχῃ μία ἄλλη ἀλλαχῶ κειμένη Καλλιρρόη, ἧτις ἐπὶ Πεισιστράτῳ εἰς ἐννεακρούον σκευασθεῖσα τὸ παλαιὸν ὄνομα ἀπέβαλε καὶ τοῦτο τὸ τελευταῖον τὸ τῆς Ἑννεακρούου προσλαβοῦσα τότε, διετήρησεν ἔπειτα διὰ παντός. Αὕτη δὲ ἀκριβῶς εἶνε ἢ σύγχυσις, ἢ ὑψηλὴν ἀνωτέρω. Πραγματικῶς ὅτι μὲν Καλλιρρόη πηγὴ ἐν τῷ Ἰλισῷ ὑπῆρχε μαρτυρεῖ τὸ πᾶσι γνωστὸν καὶ ἐν ἄλλῳ τῆς «Ἑστίας» ἀρθρῷ παρατεθῆν χωρίον τοῦ Πλάτωνος ἐν Ἀξίωχῳ ὅτι δὲ ἐν Ἀττικῇ ὑπῆρχε μία πηγὴ Καλλιρρόη καλουμένη καὶ μία ἄλλη διάφορος ταύτης καλουμένη Ἑννεακρούου μαρτυρεῖ ὁ Πλάτωνος ἐν χωρίῳ πᾶσιν ὁμοίως γνωστῷ καὶ ἐν τῇ «Ἑστίᾳ» μνημονευθέντι. Καὶ ἡ μὲν ὁμωνυμία οὕτε νὰ καταπλήττῃ πρέπει, εὐρίσκει δὲ ἄλλως καὶ ἐξηγήσιν ἀποχρῶσαν, ἢν οἱ ἀρχαιολόγοι γνωρίζουσι. Πάντως ὁμοίως ἐπὶ τῆς ὀρθῆς κατανοήσεως τοῦ Θουκυδίδου δὲν δύναται αὕτη κακῶς νὰ ἐπιδράσῃ, διότι ἡ ῥῆσις αὐτοῦ εἶνε ἐναντία ὡς εἴπομεν πρὸς τὴν μακρὰν τῆς εἰσόδου τῆς ἀκροπόλεως τοποθέτησιν τῆς Καλλιρρόης-Ἑννεακρούου.

¹⁾ Ἰδε σελ. 60 Α' τόμου 1893.

